

**EDITORIAL:
Z KULTURNÍCH A SOCIÁLNÍCH
DĚJIN NĚMECKA
PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ**

SOŇA MIKULOVÁ, JIŘÍ PEŠEK

Sborník prací doktorandů Katedry německých a rakouských studií se zaměřil na dějiny Německa ve 20. až 40. letech 20. století. Tři obsáhlé studie přistupují k jednotlivým fázím tohoto neklidného období z perspektivy kulturních a sociálních dějin. Autoři vycházejí ze speciálních, prostorově v podstatě regionálně definovaných problémů, dokázali je však zajímavě a produktivně zařadit do celoněmeckého kontextu a dát jim obecnější platnost.

Výmarská republika, vzniknuvší na troskách Německého císařství a osudově zatížená dědictvím první světové války, byla obdobím nejen hospodářských krizí a politických otřesů, vyústivších v tragédii nacismu, ale také více než dekadou kulturního rozkvětu a radikální civilizačně-společenské modernizace – mnohdy v „amerikánském“ stylu. Byla to doba zajímavých výkonů jak na poli tradiční vysoké kultury elit, tak na úrovni moderně utvářeného masově „konzumního“ životního stylu. O slavné výmarské a později Dessavské uměleckoprůmyslové škole Bauhausu, jež ve své výuce i v širším – v podstatě celoevropském – „vyzařování“ či vlivu na žitou výtvarnou kulturu a design úspěšně spojovala oba tyto proudy, byla již napsána řada studií a knih, většinou ovšem v kontextu s výtvarným uměním. Studie *Bauhaus a reformní pedagogika v kontextu společenského vývoje konce 19. a počátku 20. století* z pera Martina Valenty nabízí pohled na fenomén Bauhausu jako součást „reformního školství“ v Německu v kontextu sahajícím od 19. století až do zrušení Bauhausu nacisty.

Autor s oporou v dějinách a teorii pedagogiky a se znalostí „alternativních“ proudů meziválečné filosofie a pedagogiky (podrobná pozornost je věnována konceptům svázaným se jmény: M. Montessori, R. Steiner a G. Kerschensteiner) systematicky rozebírá myšlenkové koncepce nejvýznamnějších zástupců reformních škol, aby je srovnal s pedagogickou teorií i praxí vůdčích osobností školy Bauhausu. Zvláštní pozornost je v této souvislosti věnována vývoji programu Bauhausu. Valenta vychází od zakladatelských idejí Waltera Gropia, jak je formuloval v období „Německého Werkbundu“ a následně sleduje jejich praktické uplatňování a rozvíjení na Bauhausu, kde jako klíčové, namnoze ovšem názorově protichůdné pedagogické osobnosti působili J. Itten a L. Moholy-Nagy. Jejich koncepční spory nakonec vedly k podstatným ideovým rozkolům uvnitř Bauhausu. To vše autor představuje na pozadí společenského, kulturního a politického vývoje pozdní fáze Německého císařství, z něhož vycházely reformní myšlenky, usilující o duchovní obrodu člověka, a „Výmaru“, v jehož epoše byly uplatňovány.

O duchovní „obrodu“ Německa, ovšem ve zcela jiném smyslu slova, usilovalo i politické hnutí, které též svérázně čerpalo z myšlenkového kvasu 19. století a za Výmarské republiky získalo institucionální rámec v Německé nacionálně socialistické dělnické straně. Kulturně-umělecký aspekt Hitlerovy ideologie a její reálnou reflexi v nacistické kulturní politice na celostátní a především pak na regionální úrovni se snaží s oporou v materiálu düsseldorfských archivů postihnout příspěvek Soni Mikulové o nacifikaci kulturního a uměleckého života v jednom z nejvýznamnějších center Porýní. Studií *Nacistická kulturní politika v Düsseldorfu 1933–1945* se autorka vyslovuje k problematice, jež přitahuje pozornost historiků především v souvislosti s nacistickým pronásledováním avantgardních umělců a s rabováním soukromých i veřejných uměleckých sbírek.

Mikulová se nejprve obecněji zabývá kulturní politikou „Třetí říše“ na ideologické, byrokratické i vnitronacisticky konfliktně mocenské úrovni. Autorka poté na konkrétních düsseldorfských případech dokládá nejednotnost, ba i protichůdnost koncepčně hlouběji nezaložené nacistické kulturní a umělecké politiky. Mikulová zkoumá dopad roku 1933 na veřejný kulturní život a výtvarné spolky, na městské kulturní podniky jakož i celoněmecky významnou düsseldorfskou akademii umění a v neposlední řadě na muzejnictví a veřejné výstavní presentace nacifikované městské správy. Nacistická kulturní politika měla podle mínění svých nositelů sloužit společenské kontrole a legitimizaci nového režimu. Mělo se tak dít nejen

metodou „pročištění“, ovládnutí a „zglajchšaltování“ komunity umělců a jejich dosud namnoze „zvrhlé tvorby“ v tomto významném centru německé meziválečné moderny, ale také a dokonce především cestou podpory „pravého německého umění“. Autorka poté sleduje boj konkurujících si skupin uvnitř i vně městské kulturní správy o charakter kulturní politiky Düsseldorfu v letech 1933–1937 a o vliv na její realizaci. Závěrečná část studie pak popisuje prosazení jednotné nacistické linie od roku 1937 a za války.

„Kulturního zázraku“ a duchovní obrody národa v intencích Adolfa Hitlera, se však nacistické Německo nedočkalo. Na konci dvanáctiletého působení hnědého režimu, jenž rozpoutal druhou světovou válku, muselo vyčerpané, okupované a rozdělené Německo naopak čelit následkům své obrovské morální a materiální devastace. Tomáš Nigrin se ve studii *Zásobování düsseldorfského obyvatelstva a britská zónová zásobovací politika 1945–1948* zaměřil na podstatné a přinejmenším v české historiografii minimálně známé téma poválečného hladu v Německu a na řešení zásobovací krize v britské okupační zóně – samozřejmě i v kontextu s americkou okupační a zásobovací politikou v Německu. Zásobovací nouze byla fenoménem, který nejenže přímo ovlivňoval produktivitu práce i zdraví obyvatelstva a jeho smýšlení o okupační mocnosti, ale v důsledku také do velké míry přispěl ke vzniku Bizónie. Zásobovací krize v britské okupační zóně totiž – viděno americkou optikou – nesměla zásadním způsobem ohrozit výkonnost severorýnského těžebního ani zpracovatelského průmyslu, nepostradatelného pro obnovu Německa i celé Evropy.

Autor vyšel z pramenů londýnského National Archives a düsseldorfského městského archivu. S jejich oporou v rozsáhlém záběru líčí výchozí situaci města a jeho obyvatelstva na konci války. Poté se soustřeďuje na problémy zásobování a na vyživovací i zdravotní a „energetický“ stav obyvatelstva města v letech 1945–1948, a to včetně dobové německé reflexe problémů. V poslední části studie se Nigrin zaměřil na britskou okupační správu, britskou reflexi situace a na způsoby, jimiž se Velká Británie snažila vyřešit zásobovací, do řady dalších sektorů přesahující, problémy.